

Recenzje

GERLINDE MEHLHORN, HANS-GEORG MEHLHORN: Intelligenz. Zur Erforschung und Entwicklung geistiger Fähigkeiten. VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften. Berlin 1981, s. 186

Problematyka inteligencji - interesujący i kontrowersyjny temat współczesnej psychologii - zajmuje poczesne miejsce w publikacjach naukowych G. Mehlhorn i H-G. Mehlhorna obok takich problemów badawczych, jak: rozwój umysłowy młodzieży, twórcze myślenie i działanie uczniów, studentów, uczenie twórczego myślenia, rozwój osobowości twórczo uzdolnionych studentów, aspekty wychowania twórczego absolwentów wyższych uczelni, rozwój twórczego myślenia socjalistycznej osobowości młodzieży itp.

Recenzowana pozycja jest monografią inteligencji. Z oczywistych względów nie stanowi ona kompendium wiedzy w tej dziedzinie.

W dwóch głównych częściach - teoretycznej i empirycznej prezentuje rozwój historyczny badań inteligencji, teorie inteligencji, wybrane i zastosowane metody jej pomiaru oraz empirycznie potwierdzone determinanty rozwoju inteligencji i zdolności umysłowych.

Część wstępna podkreśla znaczenie eksploracji zdolności umysłowych zarówno w aspekcie indywidualnym, jak i społecznym.

Jak zauważają autorzy, w obecnych programach badań inteligencji ważne są następujące problemy: diagnoza i pomiar inteligencji, poznawanie jej struktury, empiryczna penetracja determinant rozwoju intelektualnego oraz możliwości efektywnego podwyższenia jej intelektualnego poziomu. Istotnym zagadnieniem praktycznym wydaje się adekwatne wykorzystanie cech osobniczych jednostki, a szczególnie inteligencji czy szeroko rozumianych zdolności w pracy zawodowej. Poza wymienionymi badacze widzą potrzebę takiej eksploracji różnych obszarów życia osobniczego, której efekt stanowiłby podstawę teoretycznego wyjaśniania istoty inteligencji i zdolności umysłowych człowieka.

Pierwsza część książki nosząca tytuł: "Historia i aktualne problemy burżuazyjnych metod badawczych" przybliży historię systematycznych badań inteligencji łącznie z ich podstawami teoretycznymi w przedziale czasowym od końca XIX wieku (początki naukowych badań inteligencji) do I wojny światowej włącznie. Następnym rozpatrywanym okresem są lata powstawania nowych metod badawczych (między innymi testu inteligencji Bineta, Termann-Merrill) po r. 1918 do lat siedemdziesiątych naszego stulecia. W tym miejscu G. Mehlhorn i H-G. Mehlhorn szerzej omawiają historię, podstawy teoretyczne opartych na czynnikowych teoriach inteligencji metod badawczych. Ich autorami są: Ch. Spearman i szkoła angielska, L. L. Thurstone z jego koncepcją podstawowych czynników inteligencji, R. B. Cattell opierający się na dwuczynnikowej teorii inteligencji oraz J. P. Guilford ze strukturalnym modelem inteligencji. Prezentacja dotyczy również najnowszych ujęć teoretycznych. Znajdujemy tu omówienie poglądów wychodzącego z teorii psychologii postaci R. Meili'ego, ocenę czynnikowego podejścia do badań inteligencji K. Pawliksa oraz dążenia A. O. Jägersa, mające na celu odkrycie strukturalnych komponentów inteligencji. Rozdział ten kończy się krótkim przeglądem stanowisk dotyczących inteligencji reprezentowanych przez wymienionych badaczy. R. Meili zauważa na przykład, że zajmowanie się zdolnościami jest o tyle skomplikowanym zagadnieniem, iż w trakcie zajmowania się nim, pojawiają się coraz to nowe problemy. Należy więc pamiętać, aby szukając odpowiedzi na pytanie o poziom inteligencji jednostki, zrobić to możliwie najkrócej, czyli, można tu dodać, maksymalnie efektywnie. Nie należy jednak zapominać o jakościowym zróżnicowaniu

zdolności oraz o czynnikach mających uboczny wpływ na inteligencję człowieka.

Na tym ostatnim zagadnieniu koncentruje się przede wszystkim część empiryczna recenzowanej pracy, zatytułowana: "Rozwój inteligencji w wieku młodzieńczym i jej determinanty". Rozpoczyna się ona krótką prezentacją zasadniczych pojęć, a także różnorodnych podejść do wyżej wspomnianego problemu. Dalej omówiono zastosowany w niniejszych badaniach sposób pomiaru istotnych merytorycznie zdolności umysłowych młodzieży. Autorzy dokonali tego na bazie dyskusji na temat wiarygodności ocen szkolnych, średnich ocen standaryzowanych prac kontrolnych oraz opisu testów: "Progressive Matrix" J. C. Ravena i "Modifizierter" Kurz-Amthauer - skróconej wersji testu badającego strukturę inteligencji autorstwa Amthauer (IST) adaptowanej i standaryzowanej przez Haensche-Kramer i Mehl.

Przedstawiony został również sposób przeprowadzenia badań oraz badana populacja. Na podkreślenie zasługują rozmiary omawianej eksploracji. Została ona przeprowadzona w latach 1968-1980 w Lipsku i objęła ogółem kilkutyśięcną grupę uczniów klas od 6 do 10 dziesięcioletnich szkół ogólnokształcących oraz młodzieży, która cztery lata temu je ukończyła. Wiek osób badanych mieścił się w granicach 12-21 lat.

Na podstawie licznych i bogatych w informacje wyników badań autorzy wnikliwie penetrują temat rozwoju zdolności umysłowych takich, jak: zdolności abstrakcyjne, wyobrażeniowe, pojęciowe, percepcyjne, rozumienia oraz pamięciowe.

Następnie rozpatrują empiryczny związek między poziomem rozwoju ogólnych zdolności umysłowych a ocenami szkolnymi i dalszym kształceniem jednostki. Konkluzją tego aspektu badań jest wniosek potwierdzający powszechną opinię, według której do osiągnięcia określonych ocen, będących wskaźnikiem poziomu nauki szkolnej, potrzebny jest odpowiedni poziom zdolności intelektualnych. "Im jest on wyższy, tym lepsze są oceny uczniów wyrażające osiągnięcia szkolne. Cenzury są nie tylko rezultatem poziomu rozwoju intelektualnego, lecz również wielu innych czynników zawierających ocenę całokształtu zachowania, postaw, motywacji do nauki, zainteresowania pracą zawodową [...] (s. 116).

Eksploracja analizowała także rozwój zdolności umysłowych w zależności od wieku i płci jednostki. Zauważono wyraźny wpływ kształcenia szkolnego na rozwój intelektualny uczniów określonych klas. Zaznacza się tendencja do podwyższenia poziomu zdolności umysłowych wyrażonych wynikami konkretnych testów psychologicznych wraz z wiekiem. Zależność ta zachodzi nie tylko między wynikami uczniów klas niejednorodnych wiekowo, ale również w większości przypadków w obrębie tej samej klasy między wynikami grupy uczniów młodszych i starszych.

Istotną zmienną okazała się także płeć osoby badanej. Uzyskany empirycznie wniosek brzmi: chłopcy rozwijają swoje zdolności umysłowe w klasach 6-8 w niewielkim stopniu, dynamiczny ich rozwój obserwuje się natomiast w klasach starszych 8-10. U dziewcząt występuje zależność odwrotna - w klasach młodszych (6-8) gwałtownie rozwijają się zdolności umysłowe, a w klasach 8-10 występuje również ich progresywny rozwój. Potwierdza się więc teza o nierównomiernym tempie rozwoju zdolności umysłowych w zależności od płci uczniów klas o 6 do 10, co, zdaniem autorów, wymaga dalszych, szczegółowych badań.

Ostatni rozdział, zatytułowany "Determinanty rozwoju zdolności umysłowych" dokładnie analizuje opisany problem. Pierwszym omawianym czynnikiem jest dom rodzinny. Pojęcie to kryje zdaniem G. i H-G. Mehlhornów następujące, istotne dla rozwoju zdolności umysłowych zmienne: sytuacja bytowa, liczba dzieci w rodzinie, kolejność ich urodzenia, wykształcenie ojca, aprobaty przekonani dziecka przez rodziców oraz różnorodne problemy głównie wychowawcze, jakie mają rodzice z dzieckiem, na przykład: osiągnięcia szkolne, nieposłuszeństwo, brak pilności, lekkomyślność, nieoszczędność, niesolidność, nierzetelność, zmienność nastrojów i nerwowość. Omawiając przedstawione wyżej zależności badacze zauważają, że wśród wielu czynników

wpływających na rozwój zdolności umysłowych nawet fakt posiadania przez dziecko samodzielnego pokoju wyróżnia jednostki mające duże osiągnięcia intelektualne (57%) od ich rówieśników o mniejszych tego typu sukcesach (9%). Wykryta zależność obrazuje, jak szczegółowe są penetracje empiryczne omawianej pozycji.

Autorzy podkreślają pozytywny wpływ świadomie organizowanego klimatu intelektualno-kulturalnego domu rodzinnego na wszechstronny (głównie umysłowy) rozwój dziecka. Istotne wydaje się rozgraniczenie warunków życia dziecka na subiektywne i obiektywne, przy czym te pierwsze częstokroć modyfikują działanie drugich i są co najmniej równie ważne jako determinanty rozwoju osobowości jednostki.

Dalszą część publikacji stanowi szczegółowe omówienie wpływu na rozwój zdolności umysłowych człowieka takich czynników, jak: stałe cele życiowe, stabilne pozycje jednostki, światopogląd, wysoka motywacja do uczenia się i pracy, organizacja wolnego czasu, rola partnera odmiennej płci, życzenia zawodowe itp.

Podsumowaniem wywodów autorów może być zacytowana za nimi konkluzja: "Rezultaty potwierdzają dialektyczno-materialistyczną tezę: osobowość a szczególnie zdolności umysłowe rozwijają się w działaniu". W świetle wyników badań recenzowanej monografii uwidacznia się to przede wszystkim w działalności szkolnej, stanowiącej podstawową formę aktywności młodzieży oraz w sposobie organizowania i spędzania przez nią swojego wolnego czasu.

Książka "Inteligencja. Badanie i rozwój zdolności umysłowych" Gerlindy i Hansa-Georga Mehlhornów jest udanym przeglądem zawartej w tytule problematyki. Ze względu na przejrzysty układ treści, logiczny i precyzyjny wywód oraz dużą wartość informacyjną stanowi ona zwartą całość, a także godną polecenia pozycję dla osób zainteresowanych omawianymi przez autorów zagadnieniami.

Pracę niniejszą można ocenić zarówno z teoretycznego jak i z praktycznego punktu widzenia. Zawarta w niej synteza wybranych teorii inteligencji została poparta przemyśleniami autorów oraz wzbogacona ich wieloaspektowymi, bogatymi w interesujące refleksje badaniami empirycznymi.

Nasuwa się wniosek, że efektywne wykorzystanie ich wyników w procesie dydaktycznym może przyczynić się do intensyfikacji rozwoju zdolności umysłowych, a tym samym podwyższenia poziomu inteligencji.

Obszerne opracowania wyników są często uzasadnieniem wielu teoretycznych opinii psychologiczno-pedagogicznych, co przy licznej eksplorowanej próbie młodzieży jest tym bardziej cenne.

Ogromną zaletą recenzowanej publikacji jest, poza wymienionymi, również to, że mimo bardzo dokładnej penetracji wybranego aspektu problematyki inteligencji i zdolności umysłowych zawiera ona wiele niezwykle płodnych intelektualnie sugestii, które mogą stać się przedmiotem interesujących badań empirycznych.

Szkoda, że praca ta nie została przetłumaczona na język polski, ponieważ wtedy krąg jej czytelników poszerzyłby się i wzbogacił swą wiedzę na temat zdolności umysłowych i inteligencji - problematyki niezwykle ważnej, popularnej, a także z dużym znanstwem przedmiotu - jak w przypadku recenzowanej publikacji - prezentowanej.

Jolanta M. Wolińska

